

Türkçedeki Bazı Yardımcı Fiillerle Yapılan Bileşik Fiillerin TİD'de Kullanım Sıklığı

The Frequency of Compound Verb Usage with Certain Auxiliary Verbs in Turkish Sign Language (TID)

Mesut YAZICI*

*(Yüksek Lisans Öğrencisi), Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü,
Ankara Türkiye

ORCID: M.Y. 0000-0002-2539-7433

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Mesut YAZICI,
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya
Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Ankara Türkiye
E-posta: mesut.yazici@ankara.edu.tr

Başvuru/Submitted: 24.01.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
28.06.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
08.08.2022

Kabul/Accepted: 21.08.2022

Online Yayın/Published Online: 01.02.2023

Atıf/Citation: Yazıcı, M (2022). "Türkçedeki bazı yardımcı fiillerle yapılan bileşik fiillerin TİD'de kullanım sıklığı. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 39, 1-16.
<https://doi.org/10.26650/jol.2022.1062578>

ÖZ

Bir dilin temel yapılarından olan fiiller basit, türemiş ve bileşik olarak üçe ayrılır. Kelime oluşum sürecinde oldukça yaygın bir biçimde kullanılan bileşik fiiller, Türk işaret dili açısından da dili zenginleştirici bir öge konumundadır. Bu çalışmada, 20 kişiden oluşan Sağır gruba *yapmak*, *vermek*, *almak*, *olmak* ve *etmek* yardımcı fiilleri üzerinden belirli bir cümle evreni sunularak, yardımcı fiilleri kullanma eğilimleri Türkçe bilgisi, Türk işaret dili (TİD) edinimi, mezuniyet, işiten-konuşan bireylerle görüşme ve yaş parametreleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Birleşik fiil, Türk işaret dili, Yardımcı fiil

ABSTRACT

Verbs are one of the basic structures of a language and are divided into three categories in Turkish: simple verbs, derived verbs, and compound verbs. Compound verbs are widely used in the process of word formation and are also an element that enriches Turkish sign language (TID). This study presents a specific sentence universe to a group of 20 hearing-impaired people through the use of such auxiliary verbs as *etmek* [to make], *vermek* [to give], *almak* [to get], *olmak* [to be/become], and *yapmak* [to do]. Thus, this group of people will be evaluated through interviews based on their tendency to use auxiliary verbs alongside the parameters of their knowledge of Turkish, their acquisition of TID, education level, and age.

Keywords: Compound verb, Turkish sign language, Auxiliary verb, Simple verb

EXTENDED ABSTRACT

Verbs are a basic language structure that are divided into three groups in Turkish: simple, derived, and compound. Compound verbs are widely used to form words and are also a language-enriching element in terms of Turkish sign language (TİD). However, compound verbs that consist of a noun and an auxiliary verb (i.e., two separate words in Turkish) can sometimes be expressed with a single sign in TİD. This situation is encountered not only when translating between the spoken and sign languages but also when translating between two different spoken languages. For example, “to smoke” is translated as *sigara içmek* in Turkish. The auxiliary verbs that are the subject of the research have equivalents in sign language, but under which situations they are used or not is unknown. This study presents a specific sentence universe to a group of 20 hearing impaired people through the Turkish auxiliary verbs of *yapmak* [to make], *vermek* [to give], *almak* [to take], *olmak* [to be], and *etmek* [to do] and attempts to evaluate their tendencies to use auxiliary verbs bases on their levels of Turkish knowledge, TİD acquisition, and education, as well as their age and frequency of meeting with individuals who are able to hear and speak. Many articles are found to have been written about auxiliary verbs in regard to spoken languages; however, no study like this has been done in Türkiye with regard to sign language, especially Turkish sign language, and thus this study will also contribute to forming an idea about the frequency of auxiliary verb usage in TİD. Upon considering the frequency of auxiliary verb usage in all sentences, the study has concluded the most frequently used auxiliary verb in Turkish sign language to be *yapmak* [to make] and the least used one to be *etmek* [to do]. This is to be expected, as the auxiliary verb *etmek* [to do] has no commonly known expression in TİD, unlike the auxiliary verb *yapmak* [to make]. When separately taking into account the participants’ levels of Turkish knowledge, TİD acquisition, and education as well as their ages and frequency of meeting with individuals who can hear and speak, the percentage differences in terms of auxiliary verb usage stand out. Participants with lower levels of Turkish knowledge used the auxiliary verbs *yapmak* [to make] and *etmek* [to do] both slightly and very closely (15% - 10%). Meanwhile, as the frequency of meeting with individuals who hear and speak increases, the rate of using auxiliary verbs generally decreases. This is a surprising result, as the study expected that the hearing impaired would use sign language in a way that is better suited to TİD grammar due to having had little contact with individuals who can hear and speak. This situation can be considered as a manifestation of language interaction. People with hearing impairments who have little contact with individuals who can hear and speak may be inclined to use auxiliary verbs when considering the inadequacy of TİD knowledge possessed by the people with whom they communicate (they do not know that no need exists to use auxiliary verbs). Turkish being the dominant language with regard to TİD due to the number of people using the language should also not be ignored.

Giriş

İnsanlar arasındaki iletişimin temel ögesi olan dil ve dile ait sözcük varlığının niteliği, yalnızca ülkeler arasındaki büyük ölçekte değil, bireyler arasında dahi pek çok farklılık ihtiva eder. Bu durum işaret dilleri için de geçerlidir; her ülkenin işaret dili, kendine has özellikleriyle kendine ait bir evren oluşturur. Ayrıca insanların birbiriyle iletişim kurarken etkileşim halinde olmaları gibi, canlı birer varlık olan diller de birbirinden etkilenmekte ve bu etkileşim jest, mimik, ses, sözcük gibi farklı paydalar üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak bu paydaların çeşitliliği, diller arası alışverişte anlamsal ya da işlevsel kaymalar yaşanmasına kaçınılmaz olarak yol açar. Çünkü her dil, kendi gramer kurallarını müstakil olarak bünyesinde barındırır. Bu yüzden kaynak dilden hedef (erek) dile yapılan çeviride, diller arasındaki bu farklılıkların göz önünde bulundurulması büyük önem arz etmektedir.

Dillerin yapısal farklılıkları, bilhassa çeviri sürecinde dikkatle çözümlenmelidir. Çünkü çevirisi yapılacak yapıtlar arası tercüme yöntemlerinin aktif olarak kullanılabilmesi, bu çözümlemenin yetkin bir biçimde yapılmasına bağlıdır. Dilin temel yapılarından birini oluşturan fiiller üzerinden örnek verilecek olursa fiiller, bir eylemi, durumu, iş veya oluşu anlatan sözcüklerdir. Yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik olarak ayrılan fiiller yapım eki alıp almadığına bağlı olarak basit ve/veya türemiş olarak tanımlanırken en az iki kelimededen oluşan yapılar ise birleşik fiil olarak adlandırılır. Zaten, Türkçede söz varlığının zenginleştirilmesi ya da ihtiyaç duyulan kavramların edinilmesi için türetme, birleştirme veya kalıplaştırma gibi çeşitli yöntemler kullanılır. Bunlar arasından “birleştirme” yöntemiyle yapılan birleşik fiiller Türkiye Türkçesi gramerlerinde; yapı, anlam ve sayı bakımından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır.¹¹

Dilbilimsel açıdan oldukça önemli bir yer tutan fiiller hususunda Türk İşaret Dili özelinde de bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlara örnek olarak Stoke'nin *Sign Language Structure: Studies in Linguistics: Occasional Paper*² verilebilir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, Türkçedeki bazı yardımcı fiillerle yapılan bileşik fiillerin TİD'de kullanım sıklığına ve bunun TİD'E olan etkisi araştırılacaktır. Bu amaçla beş yardımcı fiil seçilerek (yapmak, vermek, olmak, almak, etmek) bu yardımcı fiillerin Sağır bireyler tarafından Türk İşaret Diline nasıl çevrildiği incelenecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere seçilen yardımcı fiillerin hangilerinin, hangi durumlarda ve ne sıklıkla kullanıldıkları araştırılacak olup örneklem grubundaki TİD kullanıcılarının -çalışmanın devamında Sağır olarak ifade edilecektir- Türkçe bilgisi seviyeleri, doğuştan veya sonradan Sağır olmaları, öğrenim durumları, işiten-konuşan bireylerle olan iletişimlerinin sıklığı ve yaşları değişkenlik göstermektedir. Beş yardımcı fiil kullanılarak türetilen 50 farklı tümce, 26 Sağıra gösterilmiş ve toplamda yaklaşık 1300 tümcenin analizi yapılmıştır. Türkçe bilgisi çok ve işiten-konuşan insanlarla sık görüşen ve hatta yaşça genç olan Sağırların, iki dil arasındaki

1 Dilek E. Akbaba, “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2007, s.83.

2 W. C. Stokoe, *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication System of the American Deaf. Studies in Linguistics, Occasional Papers*, New York: University of Buffalo, 1960.

gramer farklılıklarını Türkçe bilgisi az, işiten-konuşan insanlarla az görüşen ve yaşça büyük olan Sağırlardan daha iyi ayırt edebilecekleri öngörüldüğünden yardımcı fiilleri daha ender kullanmaları beklenmektedir. Buna istinaden öncelikle bileşik fiilin ne olduğu açıklanacak, sonrasında yöntem ve katılımcılar hakkında bilgi verilecektir. Sonuç kısmında ise bulguların değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Birleşik Fiil

Birleştirme, dünya dillerinde hem işaretli hem de sözlü en yaygın kelime oluşum sürecidir.³³ Türkçede en az biri fiil olan en az iki sözcüğün bir araya gelmesi ile yeni bir eylemi karşılayan fiillere birleşik fiil denir. Birleşik fiilleri oluşturan sözcüklerin en az biri fiil olmak şartıyla ikisi de fiil ya da biri isim diğeri fiil ulamında olabilir. Türkçede isimden sonra ol-, et, yap- vb. fiiller ile oluşturulan yapılar birleşik fiil ana başlığı altında incelenip bunlar bir birleşik fiil çeşidi olarak değerlendirilir.⁴⁴ Birleşik fiillerde yardımcı fiilin görevi, bir adı fiil durumuna getirmektir. Dolayısıyla esas anlam adın üzerindedir. Yardımcı fiil yalnızca adı fiilleştiren çekim eklerini alan bir işlev yüklenmiştir.⁵⁵ Bu çalışmada “isim + yardımcı fiil” şeklinde oluşun ve yardımcı fiil olarak “yapmak, vermek, olmak, almak, etmek birleşik fiillerden oluşturulmuş bazı cümle örneklerinin işaret dilindeki gösterimleri incelenecektir.

Yöntem

Veri Toplama Araçları

İçinde “yapmak, vermek, olmak, almak, etmek” yardımcı fiillerinin geçtiği 50 tümce (her bir yardımcı fiilden 10’ar cümle olmak üzere) belirlenmiştir. Video analizlerinin, katılımcıların yardımcı fiilleri kullanıp kullanmamalarına sebep olabileceğine dair öngörülen, Türkçe bilgisi (az – orta – çok), TİD öğrenme durumu (doğuştan – sonradan), mezuniyet durumu (ilköğretim – lise), işiten-konuşan bireylerle görüşme sıklığı (az – orta – çok) ve yaşı (18 – 25, 26 – 40, 40+) üzerinden yapılması amacıyla 5 parametre seçilmiştir.

3 Garry Libben, “Why Study Compound Processing? An Overview of the Issues”, *The Representation and Processing of Compound Words*, Oxford: Oxford University Press, 2006, s.7.

4 Turgut Baydar, “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2013, S.49, s. 56.

5 Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları, 2009, s. 572.

Sorular**Türkçe Bilgisi:**

Az – Orta – Çok

TİD Edinimi:

Doğuştan – Sonradan

Mezuniyet:

İlkokul – Lise

Konuşan Bireylerle Görüşme Sıklığı:

Az – Orta – Çok

Yaş:

18 – 25, 26 – 40, 40+

Cümleler

1. 2014 yılında üniversiteden mezun oldum.
2. 5 yıl çalıştıktan sonra bir araba sahibi oldum.
3. Adliyede tercüman olmak için yemin ettik.
4. Ailenle tanıştığıma memnun oldum.
5. Akşam saat 6'ya kadar antrenman yaptım.
6. Annem babama yıldönümlerinde hediye verdi.
7. Apartmanda yaşayanlar gürültü yapmamalıdır.
8. Araba kullanırken dikkat etmek zorundasın.
9. Arayanın sen olduğunu görünce şok oldum.
10. Arkadaşım kırmızı ışıkta geçtiği için 500₺ ceza aldı.
11. Arkadaşımı sinir etmek için arabasını boyadım.
12. Arkadaşlarımla spor yapmayı seviyorum.
13. Artık sigara içmeme kararı aldım.
14. Babamdan arabasını ödünç almak imkânsızdır.
15. Bana bir daha yalan söylemeyeceğine söz ver lütfen.
16. Bazen sakın olmak gerekir.
17. Bazı insanları idare etmek gerekiyor.
18. Ben 10 dakikalığına hava alıp geliyorum.

19. Beni polise kim şikâyet etti?
20. Bir suçumuz varsa polise teslim olmak zorundayız.
21. Bu kalabalıkta alışveriş yapmak istemiyorum.
22. Bugün hayırlı bir haber aldım.
23. Doğum günümde herkesten hediye aldım.
24. Düğünü organize etmek benim görevim.
25. Dün akşam polise ifade vermek için karakola gittim.
26. Dün babam kredi kartının borcunun ödemesini yaptı.
27. Eğlenceyi iptal etmek zorunda kaldılar.
28. Emir vermek yerine rica etmek daha kibardır.
29. Geçen ay maaşlarımıza %20 zam aldık.
30. Geçen sene kardeşim trafik kazası yaptı.
31. Geçen yıl seçimlerde annem kimseye oy vermedi.
32. Hâkim sanıkların ikisine de 3'er yıl ceza verdi.
33. Hırsızlık yapmanın cezası hapis bile olabilir.
34. İstanbul'da nefes almak çok zor!
35. İş yerinden izin alıp eve git ve dinlen.
36. Kaç yıldır işaret dili konuştuğumu merak ettim.
37. Kardeşim tüm gün temizlik yaptı.
38. Kız arkadaşına hesabı ödetip rezil oldum.
39. Nefret etmek insana zarar veren bir duygudur.
40. Onu ilk görüşümde âşık oldum.
41. Onun yaşını tahmin etmek için yüzüne baktım.
42. Para hesabına gelince bana haber ver.
43. Resim yapmayı çok seviyorum.
44. Sigara sağlığa zarar verir
45. Sizlere destek olmak için geldim.
46. Sorduğum soruların hiçbirine cevap vermedi.
47. Tepkimizi bazen sessiz olarak da verebiliriz.
48. Yarın akrabalarımla buluşmaya karar verdim.
49. Yaşananlardan ibret almak gerekir.
50. Yemek yapmak zor bir iştir.

Veriler, katılımcılardan hiçbirinin bir diğerini, kendisine gösterilen cümleyi nasıl tercüme ettiğini göremeyeceği şekilde ve bir katılımcının cümle çevirileri bittikten sonra diğer bir katılımcı ile iletişimde kalamayacağı şekilde toplanmıştır. Bu sayede katılımcıların birbirlerini çeviri konusunda etkilemesinin önüne geçilmiştir. “Yapmak, vermek, olmak, almak, etmek” yardımcı fiillerinden oluşturulmuş cümleler, bir bilgisayar ekranında, 1 Sağır katılımcıya, her yardımcı fiilden 10’ar cümle olmak üzere toplamda 50 cümle, karışık sıralamayla, her bir Sağır katılımcıya ayrı ayrı, bir cümlelerin çevirisi bittiğinde diğer cümle ekranda belirecek şekilde gösterilmiştir. Tüm bu tümcelerın çevirileri bir kamera ile kayıt altına alınmıştır. Bu sayede 50 farklı cümle (aynı cümle 26 kişi tarafından çevrilmek üzere) toplamda 1300 farklı türetim elde edilmiştir. Her katılımcının videosu analiz edilirken, sorulara verdiği yanıtlar ve yaptığı işaret dili çevirilerinde kullandıkları veya kullanmadıkları yardımcı fiiller bir anket oluşturularak işaretlenmiştir. Bu anketlerden alınan bilgiler doğrultusunda bir tablo oluşturularak, bulgular

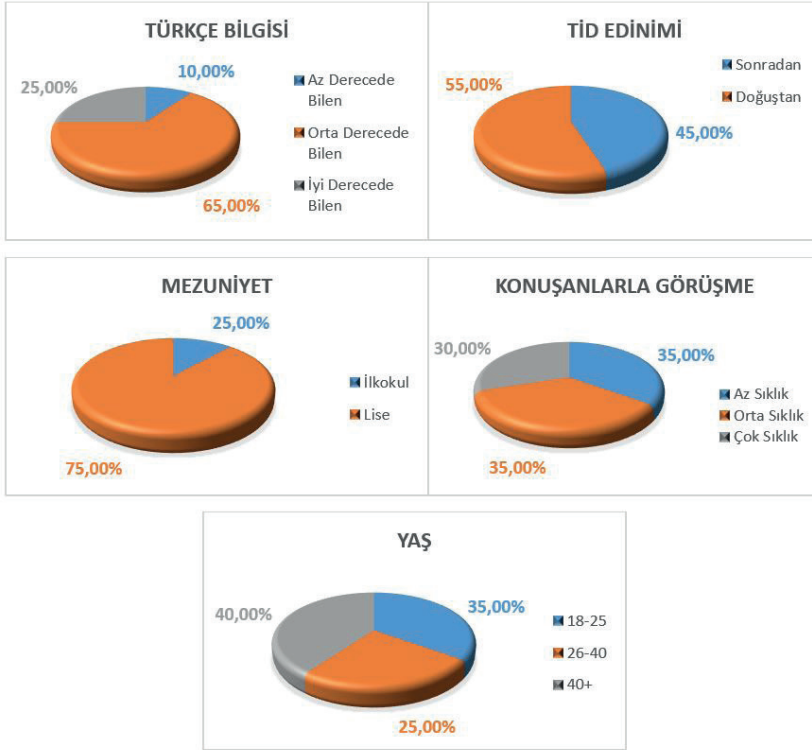
bölümünde açıklaması bulunan, yardımcı fiillerin kullanım yüzdeleri hesaplanmıştır. Bu oranlar önce tüm tümcelerde yardımcı fiillerin kullanım sıklığı üzerinden, ardından belirlenen 5 parametrenin içinde yer alan tüm yanıtlar üzerinden ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yine bu 5 parametrenin içinde yer alan 2 parametrenin (Türkçe bilgisi – İşiten-konuşan bireylerle görüşme sıklığı) yanıtlarına bakılarak, bir parametreye verilen yanıtın diğer parametreye verilen yanıtlarla çaprazlanmasıyla oluşturulmuştur.

Katılımcılar

Katılımcılar ile ilgili olarak özellikle belirli bir bölge seçimi yapılmamıştır. İşaret dilindeki yöresel farklılıkların, katılımcıların yardımcı fiilleri kullanıp kullanmamasına etki etmeyeceği düşünüldüğünden, veriler farklı illerde ikamet eden 26 Sağırdan toplanarak oluşturulmuştur. Giriş bölümünde anlatılan hem Türk işaret dilinde hem dünyada kullanılan diğer tüm işaret dillerinde olduğu gibi Sağır birey her ne kadar isim + fiil yapısındaki bileşik fiillerde ismi farklı olarak işaretlese de araştırmanın odak noktası yardımcı fiil kullanım sıklığı olduğundan bölge farkı dikkate alınmamıştır. Araştırma dahilinde katılımcılara, Türk işaret diline çevirmeleri için yazılı olarak verilen cümlelerde lehçe farklılıklarının araştırmanın amacına dair bir etkisi olmayacağı düşünülmektedir. Katılımcıların kendilerine işaret diline çevirmeleri için gösterilen cümle örneklerinde, yalnızca araştırma kapsamında yer alan yardımcı fiilleri (yapmak, vermek, almak, olmak, etmek) manuel (el ile işareti yapmak) olarak kullanıp kullanmadıkları üzerinde durulmuştur. Araştırma evreni 20 kişi ile sınırlanmış olup, katılımcılara dair bilgiler aşağıda grafiklerle gösterilecektir.⁶⁶

Katılımcılara sorulan kişisel bilgi sorularına göre araştırma parametrelerinin - Türkçe bilgisi, TİD edinim yaşı, mezuniyet durumu, işiten-konuşan insanlarla görüşme sıklığı, yaş-yüzdellik oranları grafiksel olarak ifade edilmiştir. Katılımcılar, %10'u Türkçe bilgisi az, %65'i orta, %25'i çok, %55'i TİD'i doğuştan bilen, %45'i TİD'i sonradan öğrenen, %25'i ilkökul mezunu, %75'i lise mezunu, %35'i konuşan bireylerle az, %35'i konuşan bireylerle orta, %30'u konuşan bireylerle çok görüşen, %35'i 18-25 yaş aralığında, %25'i 26-40 yaş aralığında, %40'ı 40 yaş üzeri kişilerden oluşmaktadır.

66 Esasen toplamda 26 katılımcı bulunmasına rağmen bu katılımcılar arasından 6 Sağırın verileri, kişilerin Türk işaret dili bilgisinin, araştırma konusuna dayanak oluşturabilecek seviyede yeterli görülmediğinden dikkate alınmamıştır. Ayrıca araştırma 1300 cümlelik bir evreni temsil ediyor olmasına rağmen bahsi geçen 6 kişinin verileri analiz aşamasında çıkarıldığından 1000 cümle üzerinden bulgular değerlendirilmiştir.

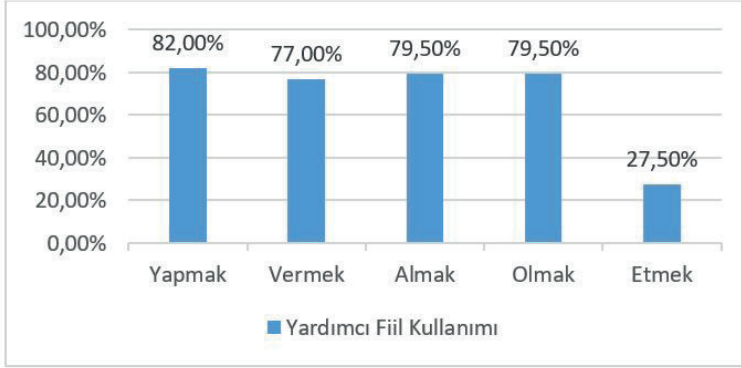
Bulgular

Bu bölümde araştırma verileri, katılımcıların Türkçe bilgisi, TİD edinim yaşı, mezuniyet durumu, işiten-konuşan insanlarla görüşme sıklığı ve yaşları üzerinden incelenmiş olup, çeviri süresince yardımcı fiil kullanımlarına dair yüzdeler hesaplamaları yapılmıştır. Katılımcıların tamamı TİD anadil konuşucusu (doğuştan Sağır veya sonradan işitme engelli olmuş) olmasına rağmen çeviri esnasında kamera kaydı alınmasından kaynaklı heyecan, stres gibi etkenlerle, doğal TİD üretimini gerçekleştirememiş olmaları beklenen bir durumdur. Bu durum tüm katılımcılar için geçerli olduğundan istatistiksel olarak alınan sonuçlar arasında bir orantı olması gerekmektedir.

Tümcelerin Tamamına Göre

Analizi yapılan 1000 tümcenin tamamı (her yardımcı fiil için ayrı ayrı kurulan 200'er tümce için) dikkate alındığında, katılımcılarda manuel olarak görülen yardımcı fiil oranlarının, “yapmak” yardımcı fiili %82, “vermek” yardımcı fiili %77, “almak” yardımcı fiili %79,5, “olmak” yardımcı fiili %79,5, “etmek” yardımcı fiili %27,5 olduğu tespit edilmiştir.

Beklenti, ister doğal üretim olsun ister cümle çevirisi bazında olsun, analiz sonuçlarında olduğu gibi “etmek” yardımcı fiilinin en az sıklıkla kullanılıyor olmasıydı. Çünkü bilindiği üzere “etmek” yardımcı fiili “yapmak” işareti kadar yaygın olarak bilinen bir işarete sahip olmadığından katılımcıların bu yardımcı fiili çoğunlukla işaretlememesi gayet olası bir durumdur.

Türkçe Bilgisine Göre

Parametrelerden Türkçe bilgisinin, kendi içinde barındırdığı yanıtlar tek tek değerlendirilerek dikkate alındığında, katılımcılardan Türkçe bilgisi az olan (katılımcıların %10'unu oluşturan) 2 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %15, “vermek” yardımcı fiilini %45, “almak” yardımcı fiilini %35, “olmak” yardımcı fiilini %50, “etmek” yardımcı fiilini %10 oranında kullanmıştır. Türkçe bilgisi orta seviye olan (katılımcıların %65'ini oluşturan) 13 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %89,23, “vermek” yardımcı fiilini %83,08, “almak” yardımcı fiilini %90,77, “olmak” yardımcı fiilini %86,92, “etmek” yardımcı fiilini %34,62 oranında kullanmıştır. Türkçe bilgisi çok olan (katılımcıların %25'ini oluşturan) 5 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %90, “vermek” yardımcı fiilini %74, “almak” yardımcı fiilini %68, “olmak” yardımcı fiilini %76, “etmek” yardımcı fiilini %2 oranında kullanmıştır.

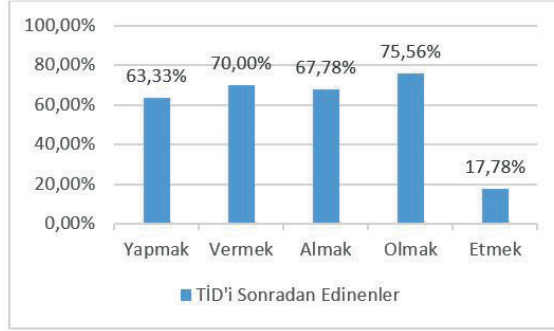
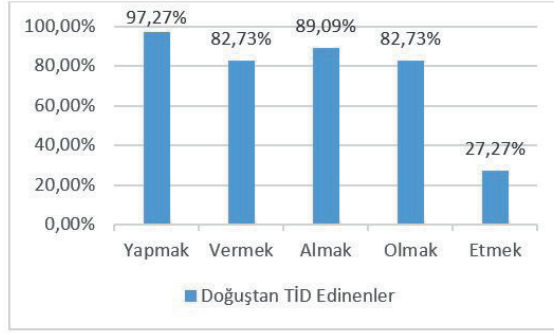
Türkçe bilgisi az olan katılımcıların TİD üretiminde yardımcı fiilleri TİD bilgisi orta ve çok olanlara göre daha nadir kullanıyor olmalarının sebebi, Türkçe gramerinden uzak, TİD'in yardımcı fiil olmadan kullanımına daha yatkın olmaları olabilir. Yani Türkçe bilgisine az sahip olmak, daha doğal ve yaygın TİD kullanımına yakın olmanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada şaşırtıcı olan Türkçe bilgisi ileri seviyede olan katılımcıların “almak” ve “etmek” yardımcı fiillerinin Türkçe bilgisi orta seviyede olanlara nispeten çok daha seyrek kullanmış olmalarıdır. Bu da bir sonraki parametrede (TİD edinim yaşı) olduğu gibi TİD edinim yaşının geç olması, Türkçe dilbilgisine daha vakıf olmaları şeklinde yorumlanacak olursa, Türkçe bilgisi çok olan katılımcıların TİD’de etmek fiilinin kesinlikle kullanılmaması gerektiğini bildiğine bir işaret olabilir.

Ayrıca “yapmak” yardımcı fiilinin Türkçe bilgisi çok olan katılımcıların %90 gibi bir oranla neredeyse tamamında manuel olarak görülmesi, yardımcı fiil kullanımını gündelik konuşmalarında tercih etmemelerine rağmen bu çalışmada kendilerine yazılı metin olarak gösterilen cümlelerin içinde yardımcı fiilleri gördükleri için çeviriye manuel olarak dahil ettiklerini, ancak “etmek” fiilinin manuel olarak dahil edilmemesi gerektiğini bildiklerini düşündürebilir.

TİD Edinim Yaşı

Parametrelerden TİD edinim yaşının/zamanının, müstakil olarak yanıtları değerlendirildiğinde, katılımcılardan TİD’i doğuştan bilen (katılımcıların %55’ini oluşturan) 11 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %97,27, “vermek” yardımcı fiilini %82,73, “almak” yardımcı fiilini %89,09,

“olmak” yardımcı fiilini %82,73 , “etmek” yardımcı fiilini %27,27 oranında kullanmıştır. TİD’i sonradan öğrenen (katılımcıların %45’ini oluşturan) 9 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %63,33 , “vermek” yardımcı fiilini %70, “almak” yardımcı fiilini %67,78, “olmak” yardımcı fiilini %75,56, “etmek” yardımcı fiilini %17,78 oranında kullanmıştır.

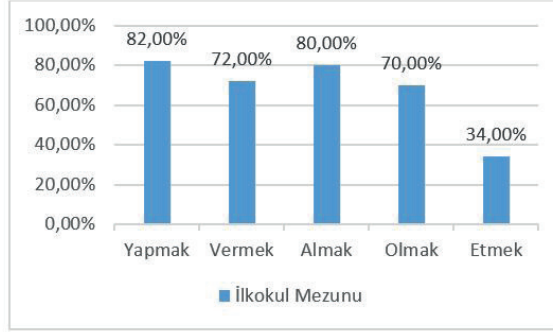

TİD edinim/öğrenme yaşı/zamanı göz önüne alındığında doğuştan işitme engelli olanların TİD’i ana dilleri olarak ailelerinden edindiklerini, sonradan öğrenenlerin ise geç edindiğini (ateşli bir hastalık sonucu sonradan işitme engelli olmuş veya işiten-konuşan ebeveynlerin çocukları olması sebebiyle TİD’i okuldan/çevreden öğrenmiş) varsaydığımızda, yardımcı fiilin manuel olarak kullanım oranları TİD’i sonradan edinenlerde oldukça azdır. Bu istatistikler TİD’i sonradan edinenlerin, TİD gramerini Türkçe gramerinden daha iyi ayırt ederek yardımcı fiillerin işaret dilinde (özellikle “etmek” yardımcı fiilin) kullanılmaması gerektiğini bildiğini varsayabilmemize dayanak sağlayabilir. Diğer bir ifadeyle, bu kişiler “TİD’de kelime kelime tercüme yapılmaz” kaidelerini özümsemiş kişiler olarak değerlendirilebilir.

Mezuniyet Durumu

Mezuniyet bilgisi bazında değerlendirme yapıldığında ise, katılımcılardan ilkökul mezunu olan (katılımcıların %25’ini oluşturan) 5 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %82, “vermek” yardımcı fiilini %72, “almak” yardımcı fiilini %80, “olmak” yardımcı fiilini %70, “etmek”

yardımcı fiilini %34 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan lise mezunu olan (katılımcıların %75’ini oluşturan) 15 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %82, “vermek” yardımcı fiilini %78,67, “almak” yardımcı fiilini %79,33, “olmak” yardımcı fiilini %82,67, “etmek” yardımcı fiilini %19,33 oranında kullanmıştır.

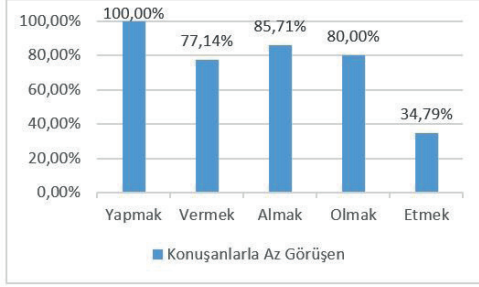

“Etmek” yardımcı fiili kullanımı dışında katılımcıların eğitim durumunun yardımcı fiil kullanımına ciddi bir etki oluşturmadığı gözlemlenmiştir. Öyle ki TİD’i sonradan öğrenip lise mezunu olan katılımcılarda bu oran %10 seviyesine kadar (yarı yarıya) düşüş göstermiştir. Yani yardımcı fiillerin seyrek kullanımının, TİD’in doğal üretim sürecine daha uygun düşeceği temelinden hareketle, TİD’in sonradan ediniminin, katılımcıların eğitim seviyesinin yüksekliğinden daha işlevsel bir etkisinin olduğu düşünülebilir.

Konuşan-İşiten Bireylerle Görüşme Sıklığı

Sağır bireylerin konuşan-ışiten bireylerle görüşme sıklığı açısından veriler değerlendirilecek olursa, konuşan-ışiten bireylerle az görüşen (katılımcıların %35’ini oluşturan) 7 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %100, “vermek” yardımcı fiilini %77,14, “almak” yardımcı fiilini %85,71, “olmak” yardımcı fiilini %80, “etmek” yardımcı fiilini %34,79 oranında kullanmıştır. Konuşan-ışiten bireylerle orta sıklıkta görüşen (katılımcıların %35’ini oluşturan) 7 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %80, “vermek” yardımcı fiilini %82,86, “almak” yardımcı fiilini %88,57

, “olmak” yardımcı fiilini %94,29, “etmek” yardımcı fiilini %25,71 oranında kullanmıştır. Konuşan-ışiten bireylerle sık görüşen (katılımcıların %30’unu oluşturan) 6 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %63,33, “vermek” yardımcı fiilini %70, “almak” yardımcı fiilini %61,67, “olmak” yardımcı fiilini %61,67, “etmek” yardımcı fiilini %6,67 oranında kullanmıştır.

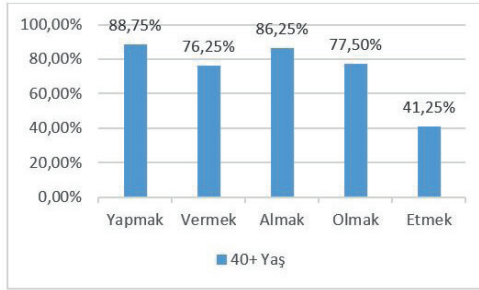
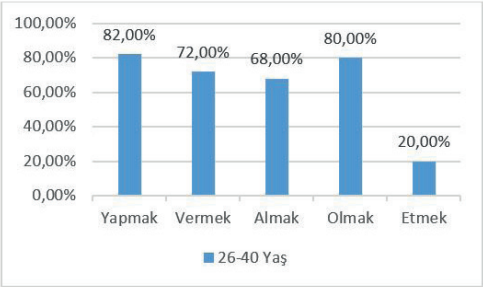
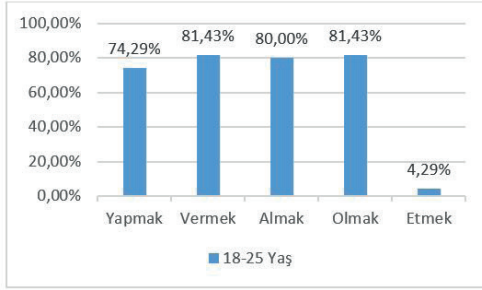

Bu veriler değerlendirilmeden önce dikkat edilmesi gereken husus, işiten-konuşan bireylerin işaret dilini genel itibarıyla sağırları taklit yöntemiyle edinme eğilimi yolunda olduğudur. Yani işiten-konuşan kişiler tarafından bakıldığında bu bireyler işitme engellilerle sık görüştüğünde, kullandığı işaret dilini TİD gramerine uygun olarak kullanma eğilimi gösterir. Bu kişilerle sık görüşen işitme engelliler de yardımcı fiilleri kullanmama eğilimindedir, bu durum dil etkileşiminin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. İşiten-konuşan bireylerle az görüşen kişiler, iletişime geçtiği konuşabilen kişilerin TİD bilgisinin yetersizliğini (yardımcı fiilleri kullanmaya gerek olmadığını bilmediklerini) göz önünde bulundurarak, yardımcı fiilleri kullanmaya eğilimli olabilirler. İşiten-konuşan birey, anadili haricindeki bir dili öğrenirken, öğrendiği dilin dilbilgisel özelliklerine daha dikkatli yaklaşarak edinme eğiliminde olduğundan Sağırın TİD kullanımına öykünerek kazanım sağlaması son derece olağan değerlendirilmelidir.

Yaş Bilgisi

Katılımcıların yaş aralığı da yardımcı fiillerin kullanım sıklığına etkisi araştırılan faktör olup, katılımcılardan 18-25 yaş aralığında olan (katılımcıların %35’ini oluşturan) 7 kişinin, “yapmak” yardımcı fiilini %74,29, “vermek” yardımcı fiilini %81,43, “almak” yardımcı fiilini

%80 , “olmak” yardımcı fiilini %81,43 , “etmek” yardımcı fiilini %4,29 oranında kullandığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan 26-40 yaş aralığında olan (katılımcıların %25’ini oluşturan) 5 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %82 , “vermek” yardımcı fiilini %72 , “almak” yardımcı fiilini %68 , “olmak” yardımcı fiilini %80, “etmek” yardımcı fiilini %20 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan 40 yaş üzeri olan (katılımcıların %40’ını oluşturan) 8 kişi, “yapmak” yardımcı fiilini %88,75, “vermek” yardımcı fiilini %76,25 , “almak” yardımcı fiilini %86,25 , “olmak” yardımcı fiilini %77,5, “etmek” yardımcı fiilini %41,25 oranında kullanmıştır.

Yaş parametresi “yapmak”, “vermek” ve “almak” yardımcı fiillerin kullanımına somut bir etkisi göz ardı edilebilir düzeydedir. “Olmak” yardımcı fiilinde de yorum yapılabilecek kadar ciddi bir azalış olmamıştır ancak “etmek” yardımcı fiilinin manuel olarak kullanımı yaşa bağlı olarak önce yaklaşık %370 ardından %100 artış göstermiştir. Yaşça genç olan katılımcıların “etmek” yardımcı fiilini, anadillerinde yer almadığı ve bunları manuel olarak kullanmanın yanlış bir türetim olacağı düşüncesiyle işarete dökmediği tahmin edilmektedir.

Yukarıda ifade edilenler haricinde araştırma evreni, Türkçe bilgisi ve işiten-konuşan bireylerle görüşme sıklığı parametre çifti üzerinden çaprazlanacak olursa aşağıdaki yorumlara ulaşılarak daha net bir görüntü elde etmek mümkündür:

Türkçe Bilgisi – Konuşan İşiten Bireylerle Görüşme Sıklığı

Türkçe bilgisi az olup konuşan-ışiten bireylerle az görüşen katılımcı gözlemlenmemiştir. Türkçe bilgisi az olup konuşan-ışiten bireylerle orta görüşen katılımcı gözlemlenmemiştir.

Türkçe bilgisi ve konuşan-ışiten bireylerle görüşme sıklığı parametreleri çaprazlanarak dikkate alındığında katılımcılardan Türkçe bilgisi az olup konuşan-ışiten bireylerle çok görüşen 2 kişi (katılımcıların %10'u) "yapmak" yardımcı fiilini %15, "vermek" yardımcı fiilini %45, "almak" yardımcı fiilini %35, "olmak" yardımcı fiilini %40, "etmek" yardımcı fiilini %0 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan Türkçe bilgisi orta olup konuşan-ışiten bireylerle az görüşen 5 kişi (katılımcıların %25'i) "yapmak" yardımcı fiilini %100, "vermek" yardımcı fiilini %80, "almak" yardımcı fiilini %92, "olmak" yardımcı fiilini %74, "etmek" yardımcı fiilini %46 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan Türkçe bilgisi orta olup konuşan-ışiten bireylerle ora görüşen 7 kişi (katılımcıların %35'i) "yapmak" yardımcı fiilini %80, "vermek" yardımcı fiilini %82,86, "almak" yardımcı fiilini %88,86, "olmak" yardımcı fiilini %88,57, "etmek" yardımcı fiilini %25,71 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan Türkçe bilgisi orta olup konuşan-ışiten bireylerle az görüşen 5 kişi (katılımcıların %25'i) "yapmak" yardımcı fiilini %100, "vermek" yardımcı fiilini %80, "almak" yardımcı fiilini %92, "olmak" yardımcı fiilini %74, "etmek" yardımcı fiilini %46 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan Türkçe bilgisi orta olup konuşan-ışiten bireylerle çok görüşen 1 kişi (katılımcıların %5'i) "yapmak" yardımcı fiilini %100, "vermek" yardımcı fiilini %100, "almak" yardımcı fiilini %100, "olmak" yardımcı fiilini %100, "etmek" yardımcı fiilini %40 oranında kullanmıştır. Katılımcılardan Türkçe bilgisi çok olup konuşan-ışiten bireylerle az görüşen 2 kişi (katılımcıların %10'u) "yapmak" yardımcı fiilini %100, "vermek" yardımcı fiilini %70, "almak" yardımcı fiilini %70, "olmak" yardımcı fiilini %95, "etmek" yardımcı fiilini %5 oranında kullanmıştır. Türkçe bilgisi çok olup konuşan-ışiten bireylerle orta görüşen katılımcı gözlemlenmemiştir. Katılımcılardan Türkçe bilgisi çok olup konuşan-ışiten bireylerle çok görüşen 3 kişi (katılımcıların %15'i) "yapmak" yardımcı fiilini %88,33, "vermek" yardımcı fiilini %76,67, "almak" yardımcı fiilini %66,67, "olmak" yardımcı fiilini %63,33 oranında kullanmasına rağmen "etmek" yardımcı fiilini hiç kullanmamıştır.

Türkçe bilgisi parametresi tek başına değerlendirildiğinde, Türkçe bilgisi az olan katılımcıların Türkçe gramerinden uzak ve TİD'i yardımcı fiil olmadan kullanmaya daha yatkın olabileceği öngörüsü yukarıda ifade edilmişti. Buna benzer şekilde dil etkileşiminin kanıtı olabilecek ışiten-konuşan kişilerle sık görüşen ışitme engellilerin de yardımcı fiilleri kullanmama eğiliminde olabileceği belirtilmişti. Bu iki sonuçtan yola çıkarak, TİD bilgisi az olup, konuşanlarla sık görüşen Sağırların yardımcı fiil kullanma oranlarının (örneğin "yapmak" yardımcı fiilinde %15, "etmek" yardımcı fiilinde %0) çok düşük oluşu, beklenen sonucun somut bir ifadesidir.

Türkçe bilgisi orta seviyede olan sağırların ışiten-konuşan insanlarla görüşme sıklığı çaprazlaması üzerinden bakıldığında, konuşabilen bireyle sık görüşmenin baskın bir rol oynayarak, görüşme sıklığı arttıkça yardımcı fiil kullanımını azaltıcı yönde etkilediği görülmüştür. Öyle ki bu oran (Türkçe bilgisi orta olup, ışiten-konuşan bireylerle sık görüşen katılımcılarda) tüm yardımcı fiillerde %0 düzeyindedir.

Türkçe bilgisi seviyesi fark etmeksizin ışiten-konuşan bireylerle az görüşen katılımcıların, yardımcı fiil kullanımı daima yüksek oranlarda (her iki çaprazlamada da %100 seviyelerinde) görülmüştür. Dolayısıyla ışiten-konuşan bireylerle çok görüşmenin, yardımcı fiil kullanımına

yaptığı azaltıcı etki, Türkçe bilgisi çok olanların yardımcı fiilleri kullanım sıklığına yaptığı artış etkisine kıyasla, ezici bir üstünlük sağlamasa da yardımcı fiil kullanım oranlarını genel olarak etkilemiş ve %100 seviyelerinden %83 ila %63 seviyelerine düşürmüştür.

Beş temel parametre çaprazlanırken bu değişkenlerden “yaş”, çaprazlamaya dahil edilmemiştir. Yaş değeri, yalnızca “etmek” yardımcı fiilinin kullanım sıklığı üzerinde bir değişiklik gösterdiğinden “yaş” parametresinin yalnızca kendi içinde yorumlandığı dikkatlerden kaçmamalıdır ki benzer bir durum “mezuniyet” parametresi için de geçerlidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkçenin ifade zenginliğine büyük bir kaynak sağlayan ve isimlere yardımcı fiil eklemek suretiyle meydana getirilen birleşik fiillerin TİD’deki kullanım sıklığını tespit edebilmek adına “yapmak, vermek, almak, olmak, etmek” yardımcı fiilleriyle oluşturulmuş 50 cümlenin 20 kişilik Sağır gruba sorulması, bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Katılımcılar tümceleri işaret diline çevirmeden önce, veri toplama araçları bölümünde yer alan ve teker teker analizlerinin yapıldığı 5 parametre sorusu (“Türkçe bilgisi, TİD edinimi, mezuniyet, işiten-konuşan bireylerle konuşma sıklığı ve yaş bilgileri) katılımcılara sorulmuştur. Elde edilen veriler ışığında katılımcıların ilk parametre olan Türkçe bilgisi arttıkça yardımcı fiilleri kullanım sıklığı da artmıştır. Yani Sağır’ların Türkçe bilgisinin az olması, daha az işaret kullanmalarına ve doğal TİD kullanımına yakın bir sözdizim oluşturmalarına olanak sağlamaktadır. Öte yandan işiten-konuşan bireylerle sık görüşen Sağır’lar, yardımcı fiilleri daha az kullanmışlardır. Bunun sebebinin, bulgular kısmında açıklanan dil etkileşimi olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde TİD’i sonradan öğrenen kişiler de yardımcı fiilleri az kullanma eğilimindedirler. Bunun da sebebi TİD’i sonradan öğrenenlerin, TİD grameri ile Türkçe gramerini daha iyi ayırt ederek, yardımcı fiilleri daha seyrek kullanma eğiliminde olduğu düşüncesine dayandırılmıştır. Yaş ve mezuniyet durumunun ise yardımcı fiil kullanımına (“etmek” yardımcı fiili hariç) gözle görülür bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Baydar, T. (2013). “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.49, s. 55-66.

Ergönceç, D.A. (2007). “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s. 83-95.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.

Libben, G. (2006).“Why Study Compound Processing? An Overview of the Issues”, *The Representation and Processing of Compound Words*, Oxford: Oxford University Press.

Stokoe, W.C. (1960). *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication System of the American Deaf. Studies in Linguistics, Occasional Papers*, New York: University of Buffalo.